

SUMMARY

Zolotariova Tatiana. The influence of deterministic scientific educational paradigm on correlation of systems «personality» and «defect» of junior pupils with child's cerebral palsy.

The purpose of this article is an exposure of influence of deterministic scientific educational paradigm on the change of correlation of the systems "personality" and "defect" of the person, in particular pupils of junior forms with child's cerebral palsy. Heuristic-synergetic methodology of research is applied in the article. An educational process in the modern special establishments for persons with psychophysical disorders gradually passes to the new paradigm of education – synergetic. Teachers mostly take into account the system in fulfillment of necessities of children and give less preference to one-sided deterministic methods. However gradation to the synergetic educational paradigm takes place too slowly, and dominant remains a deterministic educational paradigm which does not take into account wholistic character of processes of self-organization and self-destroy of systems "personality" and "defect" of a person and that is why does not allow to carry out habilitation, progressive development, rehabilitation of subsystems of the system "personality" and correction of subsystems of the system "defect", compensation and overcompensation of presence of subsystems of the system "defect", and also biological, psychological and social adaptation of the person with psychophysical disorders. An author proves that deterministic scientific educational paradigm does not stimulate enough self-organization of subsystems of the system "personality" and does not represses enough self-destroy of subsystems of the "defect" of the person with psychophysical disorders during the direct processes of habilitation, development, rehabilitations, corrections, compensations, overcompensations. The article shows that it is necessary to use deterministic methods in the educational process of persons with psychophysical disorders as often as possible. Deterministic methods are not enough natural in fulfillment of necessities of the person with psychophysical disorders in self-perfection and self-organization and less effective, than synergetic, relatively habilitation, development, rehabilitations of subsystems of the system "personality" and corrections, compensations, overcompensations of subsystems of the system "defect". In future it is necessary to compare deterministic and synergetic scientific paradigms, to find out positive and negative sides to each of them and to offer medical-psychological-pedagogical methods and methodological systems which are based on synergetic principles.

Key words: synergetic scientific educational paradigm, deterministic scientific educational paradigm, system "personality", system "defect", people with psychophysical disorders, pupils of junior forms with child's cerebral palsy, cognitive psychical processes.

УДК 37.013.41:376.1 – 056.26

Любов Прядко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розкрито та обґрунтовано шляхи індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами. Визначено, що шляхами забезпечення індивідуалізації навчання є складання індивідуального навчального плану та

індивідуальної програми розвитку; складання індивідуальної навчальної програми; диференційоване викладання. Основну увагу приділено висвітленню різних технологій індивідуалізації навчання, зокрема традиційному інтенсивному навчанню, кооперативному навчанню, створенню ситуацій успіху. Практичне значення індивідуалізації навчання полягає у тому, щоб забезпечити максимально можливу плідну роботу всіх учнів, зокрема із особливими освітніми потребами.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивний навчальний заклад, індивідуалізація навчання.*

Постановка проблеми. У школі завжди були діти, які не засвоювали програмовий матеріал. У ті часи вони називалися невстигаючими учнями. У роки діяльності В. О. Сухомлинського їх називали «важкі діти». У світлі сучасної педагогічної теорії та практики ця категорія дітей називається окремим поняттям «діти з особливими освітніми потребами» (далі діти з ООП). Діти з ООП – це діти, які потребують отримання спеціальної психолого-педагогічної допомоги й організації особливих умов під час їх навчання й виховання.

У наш час спостерігається різке збільшення дітей із проблемами навчованості, викликаними порушення емоційно-вольової сфери й регуляції власної діяльності, що й проявляється в некерованості поведінки, розладів уваги, неорганізованості, що виникають унаслідок функціональної незрілості підкоркових структур головного мозку та зумовлюють непродуктивну роботу блоків мозку.

У спеціальній освіті завжди використовувався індивідуальний підхід до дітей, який ґрунтувався на клінічних особливостях учня, і тому яскраво проблема «невстигання» не поставала. Вважалося, якщо дитина з особливими освітніми потребами не встигає за програмою, яку рекомендувала ПМПК, то треба таку дитину ретельно вивчити й обстежити, і направити в той навчальний заклад, який відповідає її можливостям.

Сьогодні, коли переважна більшість загальноосвітніх навчальних закладів стають відкритими для навчання дітей з особливими освітніми потребами, індивідуалізація навчання набуває особливої актуальності й гостроти. Вона є важливою науково-методичною проблемою сьогодення й потребує негайного вирішення у світлі сучасних вимог до педагогічної теорії та практики.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема індивідуалізації завжди посідала гідне місце в усі епохи розвитку педагогічної науки та практики. Найбільш яскраво вона бере свій початок ще з часів Я. Коменського. Серед сучасних дослідників у галузі загальної педагогіки можна відмітити Л. Бондар, В. Володько, С. Гончаренка, С. Мартиненко, Т. Ілляшенко, А. Лозенко, О. Сухомлинську, та інші. У дослідженнях зі спеціальної педагогіки зазначеній проблемі приділяли увагу І. Єременко, А. Колупаєва, М. Кот, І. Луценко, С. Миронова, М. Матвєєва, Л. Прядко, В. Синьов,

Т. Скрипник. Л. Савчук та інші. Отже, вона була предметом дослідження як у загальній, так і спеціальній педагогіці. Наразі слід зазначити, що в сучасній педагогічній теорії та практиці відсутні конкретні поради, щодо індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами (за нозологіями) у загальноосвітньому навчальному закладі.

Мета статті – розкрити й обґрунтувати шляхи індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження. Для визначення шляхів індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами використовувались аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування, моделювання. Це дало можливість узагальнити наукові факти, обґрунтувати й висвітлити основні чинники індивідуалізації завдань.

Виклад основного матеріалу. Гуманізація освіти спрямована на плекання дитини як особистості, не дивлячись на її успіхи просування в навчанні. До цього часу в педагогічній теорії та практиці існують стереотипи поділу дітей на «здібних» і «нездібних» залежно від академічних умінь. Таке навішування ярликів суперечить гуманізації освіти. Щоб цього не сталося, педагоги мають прийняти дитину такою, якою вона є, і допомогти їй зайняти гідне місце в суспільстві. Така позиція педагога вимагає досконалого володіння інформацією про індивідуальні відмінності та особливості кожної дитини, її навчальні стилі, підходи до виховання в сім'ї, очікування від життя самої дитини.

Основною метою загальноосвітнього навчального закладу, в якому впроваджується інклюзивне навчання є надання індивідуально-зорієнтованої педагогічної, психологічної та соціальної допомоги дітям, які мають додаткові, особливі потреби у процесі навчання. В умовах сучасної школи надзвичайно важливо створити такі умови, які сприяли б навчанню всіх дітей без винятку.

Ефективність роботи інклюзивного навчального закладу залежить від створення в ньому особливого навчального середовища, яке б ураховувало потреби всіх дітей, реалізації командного підходу в допомозі цим дітям, психологічного та корекційного супроводу протягом усіх років навчання, раціонально дібраних навчально-виховних стратегій взагалі та педагогічної мудрості кожного педагога зокрема.

Будь-який освітній заклад наразі повинен орієнтуватися на індивідуальність учня, його особливі освітні потреби. Адже, учні одного й того самого класу володіють різним рівнем засвоєння знань, різним рівнем науковості, темпу обробки інформації.

Індивідуалізація навчання повинна вирішити дві гострі проблеми: запобігти невстиганням дітей, які мають особливі освітні потреби, і забезпечити розвиток інтересів, нахилів, здібностей усіх учнів відповідно до їх можливостей. Саме через відсутність індивідуального підходу до

дітей у такій важливій сфері шкільного життя як інтелектуальна праця, з'являються невстигаючі учні.

Здійснюючи навчання в такий нелегкий час педагог повинен пам'ятати, що кожна дитина неповторна, має свій індивідуальний темп розвитку, свою індивідуальну траєкторію просування в навчанні. Не слід забувати і про вікові особливості здійснення навчального процесу. Зокрема, у початкових класах система навчальних занять повинна ґрунтуватися на поєднанні наочного образу, слова та практичних дій. У середніх і старших класах навчальна діяльність учнів з особливими освітніми потребами спирається на словесно-логічне мислення, хоча й для нього характерний недорозвиток.

Включаючи дитину з особливими освітніми потребами до загальноосвітнього навчального закладу не можна забувати про організацію корекційно спрямованого процесу навчання, адже без цього взагалі втрачається сенс навчання. Користуючись принципом лікувальної педагогіки «Не зашкодь!» педагоги мають обов'язково реалізувати корекційну роботу в усіх ланках навчально-виховного процесу. Ця робота має здійснюватися на матеріалі навчальних предметів. Лише за цієї умови в дітей з особливими освітніми потребами можливе формування компенсаторних процесів.

У яких би складних умовах не опинилася дитина з особливими освітніми потребами, вона має отримувати організовану педагогічну та психологічну допомогу, яка передбачає вирішення таких завдань:

- 1) формування пізнавальної мотивації;
- 2) формування вищих психічних функцій, передусім мовлення;
- 3) подолання недостатності словесного опосередкування, труднощів у взаємодії з оточуючим середовищем, розвиток різноманітних форм комунікації;
- 4) розвиток емоційної сфери, творчих здібностей, профілактика й корекція порушень соціально особистісного розвитку;
- 5) подолання порушень загальної та дрібної моторики [5, 35].

Для того, щоб забезпечити кожній дитині індивідуалізацію навчання необхідно використовувати широкий арсенал прийомів педагогічної дії та психологічної корекції, які повинні ґрунтуватися на таких професійних вміннях педагогів загальноосвітнього навчального закладу. Сучасний педагог-акмеолог повинен володіти професійними компетенціями, які дозволять йому успішно здійснювати навчання всіх дітей:

- 1) знати особливості розвитку й особливі умови навчання різних категорій дітей;
- 2) володіти різноманітними методами та прийомами роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби під час подачі й узагальнення навчального матеріалу;

3) уміти реалізовувати принцип індивідуального й диференційованого підходу під час поділу складних завдань на порції, під час визначення обсягу ймовірної самостійної роботи, продуктів діяльності.

4) уміти адаптувати навчальний матеріал до потреб дітей: практичної спрямованості навчального матеріалу та подальшої соціалізації. .

5) уміти оптимально використовувати різноманітні форми й методи роботи, які б задовольняли потреби всіх дітей.

В українському педагогічному словникові ми знаходимо таке визначення поняття «індивідуалізації навчального процесу» – організація навчально-виховного процесу, за якої вибір способів, прийомів, темпу навчання враховує індивідуальні відмінності учнів, рівень розвитку їх здібностей до навчання [2, 142]. Кожна окрема дитина з особливими освітніми потребами характеризується глибокою своєрідністю, індивідуальними рисами. Перенесені у свій час хвороби мозку нерівномірно відображаються на розвитку психіки дітей. Особливо звертає на себе характер цих порушень.

Індивідуалізація навчання – це педагогічний принцип побудови системи відносин учня з учителем. У такій системі навчання враховуються й розвиваються індивідуальні особливості кожного учасника. Особливе значення й розвиток отримують такі якості: самостійність, ініціативність, дослідницький або пошуковий стиль діяльності, творчість, упевненість, культура праці тощо. Близьким до цього є поняття «індивідуалізоване навчання» [1, 21–23].

Цей принцип навчання дітей з особливими освітніми потребами передбачає врахування різних рівнів розвитку дитини шляхом їх виявлення й закономірного пред'явлення різних «доз» допомоги. Л. С. Виготський стверджував, що завданням педагога є не лікування або ослаблення первинного дефекту, а корекція й попередження вторинних відхилень: розвиток наочних форм мислення особливої дитини буде мати більший ефект, ніж формування її словесно-логічного мислення.

Загальним для всіх дітей з особливими освітніми потребами є порушення пізнавальної діяльності, зокрема розумової працездатності, вербалізації, бідність соціального досвіду, несформованість загальної та дрібної моторики.

Учений І. Г. Єременко наводить такі приклади:

1) на фоні загального пізнавального недорозвитку в одного й того ж учня має місце акалькулія і гарно розвинені здібності до засвоєння навичок читання;

2) швидке запам'ятовування та грубе порушення відтворення, негативізм у поведінці й працелюбність.

Шляхами забезпечення індивідуалізації навчання є:

- складання індивідуального навчального плану та індивідуальної програми розвитку;
- складання індивідуальної навчальної програми;
- диференційоване викладання.

Зупинимось на основних.

Складання індивідуального навчального плану передбачає глибоке вивчення дитини й підбір такого методичного забезпечення, яке б ураховувало психолого-педагогічний висновок психолого-медико-педагогічної консультації та навчання в закладі було максимально наближене до потреб дитини.

Складання індивідуальної навчальної програми дасть можливість опановувати навчальний матеріал відповідно можливостей дитини й адекватно здійснювати оцінювання досягнень.

Досвід останніх років свідчить, що найоптимальнішим найефективнішим засобом реалізації індивідуалізації навчального процесу, що уможливорює максимально сприятливі умови для дитини (під час підбору відповідного рівня складності навчального матеріалу, дотримання дидактичних принципів доступності, посиленості та практичної спрямованості) є диференційоване викладання.

Диференційоване викладання реалізується через зосередження на основних знаннях, уміннях і навичках у кожній навчальній дисципліні; врахування індивідуальних відмінностей учнів; взаємозв'язок оцінювання й викладання; постійну адаптацію, модифікацію змісту, процесу (форм і методів). Метою диференційованого викладання є організація навчально-виховного процесу на основі всебічного урахування індивідуальних особливостей учнів. Завдання педагога полягає в умінні зрозуміти й помітити індивідуальність дитини, зберегти її та допомогти повірити у власні сили [7, 345].

Для забезпечення індивідуалізації необхідною умовою залишається спостереження. Воно має пронизувати діяльність учня, як класну, так і позакласну.

Спостереження спрямоване на вивчення особливостей діяльності учнів з особливими освітніми потребами під час виконання різноманітних завдань. За допомогою спостереження можна з'ясувати тривалість виконання учнем того чи іншого завдання, визначити чинники, що призводять до низького темпу роботи, та активності учня впродовж уроку.

Наведемо приклад низької продуктивності внаслідок розгальмованості, низької уваги та слабкої самоорганізації. На початку уроку дитина уважно слухає вчителя, відповідає на поставлені запитання, а потім стає неуважною, втрачає інтерес до того, що відбувається в класі – починає займатися сторонніми справами: малює в зошиті, лізе під парту, відволікає сусідів, може вставати й ходити кімнатою.

Якщо в учня спостерігатися надмірно знижений темп виконання завдань упродовж усього уроку то це проявляється в такому: на попередньому уроці дитина добре поводитися, справлялася зі складними завданнями, а вже на другому в неї спостерігається неадекватна поведінка, відсутні елементарні знання.

Залучаючи дитину до виконання того чи іншого навчального завдання, важливо фіксувати, коли вона найкраще справиться з виконанням завдання: якщо це складне й нове завдання, чи повторення уже пройденого й відомого. Важливо зафіксувати час, коли увага учня спадає, відстежити завдання, які допомагають сконцентруватися (якщо учень втомлений, то йому пропонуються простіші завдання, з яким учень може легко справитися, або навпаки запропонувати цікаве та складне завдання, щоб мобілізувати зусилля).

Дуже важливим є спостереження за поведінкою учня з особливими освітніми потребами під час перевірки знань. Унаслідок особливостей емоційної сфери в дітей спостерігаються такі прояви: боязливість, уповільненість, нерішучість. Дуже яскраво це простежується під час відповіді коло дошки: вони розгублюються, відповідають тихо й незрозуміло. Під час уроку рідко піднімають руку навіть тоді, коли знають правильну відповідь, постійно потребують підтримки та допомоги вчителя. У старших учнів з особливими освітніми потребами може спостерігатися надмірно занижена самооцінка. Навіть добре засвоївши навчальний матеріал, вони не спроможні працювати самостійно, бо переконані в тому, що ні на що нездатні, і «не можуть розв'язувати математичні задачі», «не можуть грамотно писати», «не здатні писати твори» тощо.

Індивідуалізація навчання повинна супроводжувати всі етапи роботи на уроці. Передусім, це полягає в реалізації різних технологій навчання. Технології, індивідуалізації, які слід використовувати на уроці, повинні задовольняти індивідуальні потреби всіх дітей класу. З огляду на це, зупинимося на самих поширених, які можна зустріти в сучасній теорії та практиці:

- 1) традиційне інтенсивне навчання;
- 2) кооперативне навчання;
- 3) ситуації успіху [7].

Традиційне інтенсивне навчання передбачає організацію навчання за чітко структурованою схемою, розбиває складний матеріал на невеликі порції, контролює розуміння пройденого матеріалу, моделює застосування цільових умінь і навичок і дає можливість учням працювати самостійно. Основним у цьому є цьому є систематичність і послідовність. Педагог при цьому виконує шість основних функцій:

- 1) актуалізація та перевірка раніше засвоєного матеріалу;
- 2) презентація та демонстрація;

- 3) керована практика;
- 4) зворотний зв'язок і виправлення;
- 5) самостійна практика
- 6) часте повторення.

Отже, ця технологія максимально дозволяє враховувати варіативність порушення розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Різноманітність проявів яких залежить від характеру первинного дефекту, локалізації уражень мозку, часу ураження, порушення міжфункціональної взаємодії, характеру зв'язків між первинним дефектом, вторинними порушеннями та збереженими функціями, від впливу умов середовища.

Технологія кооперативного навчання передбачає багато варіацій. Групи учнів, на які поділяється клас, виступають конкуруючими командами. Щоб забезпечити успішність за цією технологією, необхідно дотримуватися таких чинників: опрацьовуючи навчальний матеріал, учні повинні працювати командою; кожна група учнів повинна бути різнорівнева за своїми пізнавальними можливостями, команди повинні бути різнорідними за статевою ознакою; повинна бути передбачена система заохочень, як для всієї групи, так і для кожного окремого учня. Щоб кооперативне навчання мало вагомий результат, необхідна наявність двох компонентів: системи групового заохочення й механізму стимулювання особистої відповідальності. Адже педагогічне стимулювання є засобом корекції особистості дитини з особливими освітніми потребами. У такий спосіб організації учнів на уроці в усіх учасників навчального процесу створюється позитивне ставлення один до одного. Слід зауважити, що кооперативне навчання передбачає забезпечення інтелектуальної автономності учня й можливість розвитку соціальної компетентності.

Ситуація успіху є провідною в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Лише ця технологія дає змогу підвищити самооцінку дитини та створює умови отримання задоволення від навчання. Сучасні школярі потерпають від жорстких програмових вимог. Саме накопичення великої кількості матеріалу, який не розрахований на дитячу психіку робить навчальну працю непомірною. Темп навчання в сучасній школі не дозволяє дітям міцно закріпити пройдений матеріал. У результаті цього учні зневірюються у власних силах і прірва між знаннями й незнаннями катастрофічно збільшується. Ця ситуація вимагає підбору таких завдань, які б уселяли віру дитини у власні сили й забезпечували кожному учневі посильні завдання. Ситуація успіху передбачає отримання учнем задоволення від наслідків розумової та моральної напруги. Завданнями вчителя в реалізації зазначеної технології є визнання цінності особистості кожного учня, незалежно від його успішності, підбір засобів стимулювання, пошук нестандартних шляхів вирішення проблеми, саморегуляція. Сучасні

науковці та практики пропонують у даній технології використовувати такі прийоми: «Даю шанс», Радість пізнання», «Навмисна помилка».

На думку, дослідниці Миронової С.П., навантаження для учнів з ООП добирають відповідно:

- 1) до категорії психофізичного порушення;
- 2) до ступеня складності порушення, клінічного діагнозу;
- 3) до можливостей та інших психофізичних особливостей дітей [3].

Процес індивідуалізації включає постійне спостереження, адаптування матеріалів і занять, отримання інформації від сімей, взаємодію з дітьми, метою якої є підтримка їхнього розвитку. Варто не забувати, що вчити всіх однаково не можна й тому індивідуалізація та диференціація теж належать до інтерактивного навчання (практика через дію, навчання інших, негайне творче застосування набутих знань.) Обов'язковою передумовою індивідуалізації навчання є вивчення особливостей школярів, які стосуються: функціонування нервової системи й мозку, стану здоров'я, потреб, інтересів, здібностей і можливостей; загальнонавчальних і предметних знань і вмінь, здатності до навчання тощо.

Наведемо приклади індивідуалізації навчання для дітей деяких нозологій:

Для учнів з порушенням інтелектуальної діяльності індивідуалізація навчання полягає в такому:

1. Кожну дію супроводжують показом, якщо це не допомагає, то вдаються до супровідних дій.
2. Складні завдання поділяють на етапи, які обов'язково коментують.
3. Під час пояснення користуються простими для розуміння реченнями.
4. Для запобігання втоми влаштовують невеликі перерви.
5. В уповільненому темпі здійснюють показ завдань.
6. Дають індивідуальні завдання, підкріплені наочностю.

Для учнів з руховими порушеннями індивідуалізація навчання полягає в такому:

1. Скорочується обсяг завдань.
2. Пропонуються альтернативні способи виконання завдань.
3. Усуваються трудомісткі операції.
4. Пропонують часту зміну видів діяльності.

Таким чином, не може бути абстрактного учня, і кожен окремий випадок неуспішності має бути достатньо проаналізований та вивчений.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Індивідуалізація навчання полягає в тому, щоб забезпечити максимально можливу плідну роботу всіх учнів, зокрема з особливими освітніми потребами, і має здійснюватися на всіх етапах навчально-виховного процесу. Основним завданням сучасного навчального закладу є забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку учня, що дозволяє йому на кожному етапі нав-

чання створювати освітню продукцію, спираючись на свої індивідуальні якості та здібності. Перспективи подальших наукових розвідок будуть присвячені конкретизації індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами кожної нозології в загальноосвітньому навчальному закладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Володько В. М. Індивідуалізація і диференціація навчання / В. М. Володько // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. статей. – Ч. 1. – К., 2000. – С. 21–23.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376с.
3. Інклюзивне навчання : організаційне, змістове та методичне забезпечення : навчально-методичний посібник / [кол. авторів за заг. ред. С. П. Миронової]. – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – 236 с.
4. Медведева Е. А. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании / Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко, Л. Н. Комисарова, Т. А. Добровольская. – М. : Академия, 2001. – 248 с.
5. «Обережно дитина!» В. О. Сухомлинський про важких дітей : темат. збірник / [за ред. проф. О. В. Сухомлинської]. – Луганськ : Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 2008. – 264 с.
6. Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання / [упоряд. Савчук Л. О., Юхимець І. В]. – Рівне : РОІППО, 2013. – 53 с.
7. Прядко Л. О. Актуальні проблеми диференційованого викладання в інклюзивному навчальному закладі / Л. О. Прядко // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : збірник наукових праць. – Вип. 7. – У 2 т. – Кам'янець-Подільський : ПП Медобори, 2006. –Т. 1. – 452 с. – С. 340–348.

REFERENCES

1. Volodko, V. M. (2000). Individualizatsiia i dyferentsiatsiia navchannia [Individualization and differentiation of learning]. *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity*, 1, 21–23. Kyiv.
2. Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv: Lybid.
3. Myronova, S. P. (Ed.) (2015). *Inkluzyvne navchannia: orhanizatsiine, zmistove ta metodychne zabezpechennia [Inclusive education: organizational, content and methodological support]*.
4. Medvedeva, E. A., Levchenko, I. Y., Komisarova, L. N., Dobrovolskaia, T. A. (2001). *Artpedahohika i artterapiia v spetsialnom obrazovanii [Art pedagogy and art therapy in special education]*. M.: Akademiia.
5. Sukhomlynska, O. V. (Ed.) (2008). «Oberezhno dytyna!» V. O. Sukhomlynskyi pro vazhkykh ditei ["Warning! Baby!" V. O. Sukhomlinskyi on difficult children]. Luhansk.
6. Savchuk, L. O., Yukhymets, I. V. (Eds) (2013). *Osoblyvosti roboty z ditmy z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh inkluzyvnoho navchannia [The peculiarities of work with children with special educational needs in an inclusive learning]*. Rivne: ROIPPO.
7. Priadko, L. O. (2006). Aktualni problemy diferentsiiovanoho vykladannia v inkluzyvnomu navchalnomu zakladi [Actual problems of differentiated teaching in the inclusive school]. In V. M. Siniova, O. V. Havrylova (Eds.), *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity (pedahohichni nauky)*, Vol. 7, nr 2, 340–348. Kamianets-Podilskyi: PP Medobory.

РЕЗЮМЕ

Прядко Любов. Пути обеспечения индивидуализации обучения детей с особыми образовательными потребностями в условиях общеобразовательного учебного заведения.

В статье раскрыты и обоснованы пути индивидуализации обучения детей с особыми образовательными потребностями. Определено, что путями обеспечения индивидуализации обучения является составление индивидуального учебного плана и индивидуальной программы развития; составление индивидуальной учебной программы; дифференцированное преподавание. Основное внимание уделено описанию различных технологий индивидуализации обучения, в частности традиционному интенсивному обучению, кооперативному обучению, созданию ситуаций успеха. Практическое значение индивидуализации обучения состоит в том, чтобы обеспечить максимально возможную плодотворную работу всех учеников, в том числе с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с особыми образовательными потребностями, инклюзивное учебное заведение, индивидуализация обучения.

SUMMARY

Priadko Liubov. Ways of ensuring individualization of children with special educational needs in conditions of secondary education institutions.

In the article the ways of individualization of teaching children with special educational needs are justified. It is determined that the process of individuation involves the ongoing monitoring of the promotion of students, adapting materials and activities, receiving information from families, interaction with children, the purpose of which is to support their development. It should not be forgotten that it is impossible to teach all students in the same way, and therefore individualization and differentiation also refer to interactive learning (practice in action, teaching others, immediate creative application of acquired knowledge). A prerequisite of individualized learning is the study of the characteristics of students that relate to the functioning of the nervous system and brain, the health status, needs, interests and abilities; general and subject knowledge and skills, learning abilities, etc. The ways to achieve individualization of education are designing a study plan and individual development programs; preparation of individual curricula; differentiated instruction. Development of the individual educational plan involves a deep study of the child and the selection of such a methodological support, which would take into account the psycho-pedagogical conclusion and make learning in the school as close as possible to the needs of the child. Thorough designing of the individual educational program will provide an opportunity to master the course material according the child's abilities and carry out achievements assessment adequately. The experience of recent years shows that the best effective means of implementing individualization of the learning process that provides the most favorable conditions for the child (in the selection of the appropriate level of difficulty of educational material, compliance with the didactic principles of accessibility, affordability and practical focus) is the differentiated instruction. The attention is focused on the coverage of different technologies of individualization of learning, including traditional intensive learning, cooperative learning, creating situations of success. The author stresses that the practical value of individualized learning is to provide the highest possible fruitful work of all students, including those with special educational needs.

Key words: inclusive education, children with special educational needs, inclusive education institution, individualization of learning